

Fra Lindbergarkivet

af P.G. Lindhardt

I Jacob Christian Lindbergs arkiv (Det kgl. Bibliotek, Add. 1922.4°) findes fra handskemager N.F. Larsen nogle breve, som bl.a. belyser »stemninger og tilstande« i Vartov-kredsen i efteråret 1855, da Søren Kierkegaards »kirkestorm« endtes med hans sygdom og død. Lindberg (1797-1857), Grundtvigs ven og drabant, var på det tidspunkt sognepræst i Tingsted på Falster, og N.F. Larsen (1814-81) et aktivt og fremtrædende medlem af menigheden i Vartov; han var en dygtig forretningsmand som grundede en stor virksomhed, bl.a. med eget garveri (i Viborg) og en omfattende export; 1875 var han nået op på en årlig omsætning af 412.000 kr., beskæftigede 800 syersker og modtog præmier på udstillinger i Stockholm, Wien og Paris; han var en tid lang formand for handskemagernes forening og 1858-67 medlem af Københavns borgerrepræsentation. Hans beherskelse af det danske skriftsprog var ikke fremragende og »stilen«, ialtfald når den anvendtes på »gudelige« emner, er tydeligt præget af den fraseologi som kendes fra Grundtvigs samtidige prædikener, med de samme klichéagtige formuleringer og spatieringer.

Det første af de her meddelte to brevuddrag er fejldateret; Kierkegaard blev indlagt på Frederiks hospital den 2. oktober 1855.

Dagens Nyhed er, (Søren Kirkegaard) han er kommen paa Hospitalet og er bleven Lam i Underlivet, man tvivler om han Lever¹ – Imidlertid er der vist ingen tvivl om andet, end at *vor Herre* haver stanset hans Øieblikke, idetmindste maae vist de Christne forkynde det, af Verden kan man jo ikke vendte det. Røgtet siger at Thurachs Bog er skyld deri,² men det kan jeg dog ikke saa let Tro, at hans Aand skulde være saa Svag, som haver tildænget os med saa mange Løgnagtige Grovheder. – Ja i dette Øieblik falder det mig dog paa Sinde at de Grovheder som vor Ven Thurach Opvarter ham med, er i Sandheds Tjeneste, og som følge deraf, er saa meget Stærkere. Saa meget er vist at Herren haver Stoppet Munden paa ham og tiden vil vise om det bliver for bestandig.

De være nu kjære Hr. Dr. samt Fru og Børn hilset paa det Kjærligste fra min Kone og mig samt Børn og gode Venner, og Herren give Dem Sunhed og Kraft til at fuldføre deres Paabegynte Arbejde i Vorherres Jesu Navn, til Guds Ære og Menighedens Gavn og Glæde.

Deres oprigtige Ven og Broder i Heren

N F Larsen

Kjøbhvn den 8de September 1855

22/10-55

22/10-55 takker N.F. Larsen Lindberg for et velligt og deltagende brev, og fortsætter: »ja Herren være Lovet og Takket, for Sin Ududsigelige Godhed i mod mig og mine, og ikke minst for, at han haver Skjænkket os rette *Venner*, som Verden ikke kjænder, og derfor haver jeg isærdeleshed Grund, til at Love og Takke *Herren* som haver gjort, og vil gjøre det Godt Altsammen. Ja Kjære Ven, De Takkes paa det Kjærligste, for alt vad jeg haver hørt og læst af Dem, som *Herren* skal have Æren for, og *Herren* give at jeg med Alle mine *Kjære*, maatte Bedre og Bedre Lære, at sætte os paa det Lave, og Lytte til *hans* og *hans Tjeneres* Røst, som Et kjært Barn hør og Troer, Fader og Moder, og at vi ret af Hjertet maatte Lære at sige Herre din *Villie* skee – Ja, Kjære Hr. Dr. jeg skal hilse og Takke Dem fra hele vor lille Vennekres, for Deres Raad og Advarsel til Menigheden, og vi gjør ogsaa brug deraf i denne tid, hvor vi kan, og hvor de vil høre os, for de som ikke vil høre, maa Selv see til. – For det Tegner til i disse Dage, da Missionsbestyrelsen haver fundet stor Betænelighed ved, at senne dennes Missions Elev Grunnet³ ud, at efter hans Sigende, vil de nu træde ud af Folkekirken, og danne En fri Menighed, men det gaar vel ikke saa hurtig som Grunnet Snakker derom, jeg er meget Nysgjerrig, om at vide, om Knudsen⁴ er med, blodt saa meget ved jeg, at han kommer ofte til de folk, men ingen af vores Kreds haver i længere tid seet noget til ham, mig syntes som om han vil Fiske i Rørdt Vande. – følgerlig maae vi *foreløbig* lade ham Seile sin Egen Søee, saa vidt jeg haver kunnet Erfare er de som haver Sluttet sig til Grunnet af Blædels⁵ Menighed, men jeg haver endnu ikke hørt om at En eneste af Grundtvigs Menighed er Løbet den Veei, og naar de Andre nu haver saadan Hastværk, og ikke vil lade dem stanse i Farten, da mener jeg – Lad dem Løbe, dem der er Sandhed i vil nok komme tilbage, naar de seer hvorledes de sider I Det. – Kjære Hr. Dr. jeg er meget Glad, at det

Skrider saa godt frem for Dem med det Nye Testamente⁶ Herren give Dem Helbred og Kraft, til at fuldføre denne for Menigheden saa Velsignede Gjerning – Kjære Ven, jeg maae jo med Skam bekjende, at jeg er ikke af de flittige Bibel Læsere, men desudagtet tør jeg nok Forsikre Dem at der er Inttet Litterrær Arbaide, som ligger mig saa meget paa Hjerte, som Deres Oversættelse af Bogen over Alle *Bøger* – som vil, med Guds Hjelp blive til Endnu større Velsignelse for den *Nordiske Menighed*, og jeg Glæder mig over, at kunde give vore Børn, som Ere Døbte til Herren og Troe paa Ham, et saadant Arvegods, med Bøn til vor himmelske Fader, at Han vil bevare dem og Os i Sin Toende Menighed, Indtil vi Alle, Børn af den samme Faders Huus, maa Samles hos ham, for at faa Deel i Arven, med Hans Eenbaarne Søn, vor Herre Jesus Christus, Udforskyldt af Naade.

I Gaar Erfarede jeg, at den Saakalte Grunnetsske Menighed er splittet ad, han er Naturlig i kjerkelig henseende et stor Fæe da han meente at naar hans Saakalt Ældste blodt udvalgte ham, og lagde Hænderne paa ham, saa var den Historie forbie. – En stor deel af dem, er jo ikke saa lidt Tosset, men Slet saa Tosset var dog blodt et par ældre Frøkner Pengel⁷, som Pastor Blædel i dag fortalte mig vilde disse Fanatiske Damer Ordinere ham.⁷

Angaaende S Kjørkegaard kan jeg nu berette, da jeg haver det fra Pastor Boiesen,⁸ og han haver Talt med hans broder Chr. Kirkegaard,⁹ han fik blodt Talt lidt med ham, men det er meget Mærkelig, at een Ungdoms Ven af S.K. er tilfældigviis i disse Dage kommet til Byen (Pastor) Emil Boesen¹⁰, som da han kom ind til S.K. sagde *mit Dagværk* er til Ende, Vil du bede for mig, – og han kommer Daglig til ham, og ellers kommer der Ingen.¹¹ I etvert Tilfælde er det høist Mærkelig, og jeg syntet, man kan Klart se at Herren gjør Alt, naar nu S.K. haver Villien saa kan dog Udgangen blive God. *Herren give det.*

Det gjør mig Ondt at Erfare af Deres Brev at det seer saa Daarlig ud, med Udkommet for Arbaites Klassen paa Landet over hos Dem, det vil vist blive een Trygende Vinter for de Folk, som skal arbaide for deres daglige brød paa Landet, her er det jo ligesaa dyrt, men endnu haver jeg dog ikke hørt om Arbaitsløshed, og Naar der blodt maatte blive Arbaide Nok, det er i daadanne Tider det Vigtigste.

Ihvad min Forretning Angaar da er det ved det Gamle Folk bruger meget flittig Handsker som for mig er af Vigtighed. – Jeg kan ikke Takke Gud nok, ogsaa for det Timelige, for det er dog store Ting i saa Dyer een Tid, at jeg maae sige, at til Dato hved jeg ikke deraf.

Dersom jeg nu maae Udleige Dem med Smørret, blodt De er saa

God i det første Brev om der er noget at faa jeg Ønsker een 3 a 4 Fjerdinger, jeg haver faaet udmærket Snør til 23rd Fjerd saa hvis det er vandskelig at faa, vis De blodt vil være saa god med det første at skrive mig til for at jeg kan købe det her. De Kjære Hr. Dr. med hele Deres Familie hilse[s] paa det Venligste fra min Kone og mig

Deres hengivne Ven

N.F. Larsen

Noter:

1. jfr. Kierkegaards sygejournal, Breve og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard, udg. af Niels Thulstrup, I, 1953, 21ff., II, 13f. Kierkegaard døde 11/11-1855.

I sin prædiken på 18. trinitatis søndag (7/10-1855) over Mt. 22.34ff. talte Grundtvig om forskellige slags spot, bl.a. den han huskede fra sin ungdom: den »var saa kaad, at det var klart, den følte ingen Skam, og Latteren var saa høi, at den overdøvede ethvert Forsvar«, men nu har vi »oplevet den Dag, da den skammer sig; det er høist mærkværdigt, thi hos os er det til Lykke ikke verdslig Magt, der har gjort Vorherres *Jesu Christi* aabenbare Fiender skamfulde, men ... kun *Herrens Ord*«; det er et »klart Forvarsel og Julemærke for den sidste Tid, som nu stunder til«, da alle Kristi og hans menigheds »Fiender og Foragtere skal beskæmmes«, jfr. P.G. Lindhardt: Konfrontation, 1974, 167f. 204. Selvom ordene tilsyneladende har et andet sigte har dog ingen i Vartov kirke den søndag – fem dage efter at Kierkegaard var faldet om på gaden og bragt på hospitalet – kunnet undgå at føle at de var højst aktuelle eller fornemme det lykkelige i at ikke verdslig magt, men Guds indgreb havde standset den kirkestorm som nu næsten et år igennem havde foruroliget menigheden i Vartov. Ialtfald var N.F. Larsen – da han dagen efter Grundtvigs prædiken skrev til Lindberg – ikke i tvivl om sagens rette sammenhæng.

2. *C.H. de Thurah* (1830-98) var teologisk student under Kierkegaard-krisen, blev kandidat 1856, var derefter lærer og fra 1879 sognepræst på Drejø, fra 1887 i Hesselager; 1867-68 var han folketingsmand. I Vartov-kredsen var hans poesier meget beundrede – bl.a. hans bibelske digtninge – og af mange (deriblandt ham selv) ansås han for Grundtvigs poetiske arvtager. Thuraahs angreb på Kierkegaard – formentlig i høj grad inspireret af Grundtvigs polemiske prædikener i kirkeåret 1854/5 – reflekterer uden tvivl stemningen i Vartov-kredsen, men var unægtelig af en usædvanlig lavpandet art, således især i det Riimbrev til Johannes Forførelsen alias Dr. Søren Kierkegaard (som udkom 27/9-1855). Kierkegaard tituleres her »Du søde Horeunge«, »Du Satans søde Abekat« eller en »helvedesdygtig Brnad-Major«, som »render og roder op med Dine Been i hver en skiden Rendesten«, eller som kan tillade sig at håne de præster der også må tænke på levebrødet, fordi »Du har altid nok i Lommen, Du som den rige Arving staar af Hosekræmmer Kierkegaard, som hele Byen vidne kan sig Penge efterlod som Sand«, ja selv den mest grumsede sladder tages for gode varer: »at Du maa være englereen, det kan man se af Dine Been, Du lille søde Præstehader, Du bliver aldrig Barnefader. Maaske Du blev det altfor tidt, hver tænker sit« – og således videre et godt stykke endnu.

Om N.F. Larsen har ret i at Thuraahs stærke grovheder i sandhedens tjeneste definitivt slog Kierkegaard ud kan vel ikke afgøres; men det var utvivlsomt en almin-

- delig mening blandt Vartov-folket, accepteret også af en så kyndig forsker som Weltzer, se C. Weltzer: Peter og Søren Kierkegaard 1936, jfr. samme i Dansk Teologisk Tidsskrift 1948, 167ff. Sikkert er det ialtfald at Kierkegaard på sit dødsleje talte med Emil Boesen også om Thurah, se nedenfor, note 11.
3. *N.P. Grunnet* (1827-97) vilde være missionær og var under uddannelse gennem Det danske Missionsselskab, da han i efteråret 1855 blev grebet af Kierkegaard, brød med selskabet (bl.a. også med sin lærer, Blædel), oprettede en frikirke i København og fik ordination fra en engelsk frimenighed i Hamburg. Hans evangelisk-lutherske frikirke var en tid ret betydelig; den fastholdt folkekirkens lære og ritus, men vilde bevare menighedens »renhed« ved kirketugt, jfr. Michael Neiiendam: Frikirker og Sekter, 1958, 287ff. Om Grundtvigs syn på Grunnet, se P.G. Lindhardt: Regeneration, 1977, 41f.
 4. *Bager C. Knudsen* fra Tårnborgh stiftede 1855 Foreningen for kirkelig Frihed (i Sorø amt). Han var ivrig grundtvigianer og søgte først at gøre Indre Missions Tidende til organ for grundtvigsk kirkepolitik, men da dette blad lukkedes for ham udgav han (oktober 1855 til september 1856) bladet Vore Ordførere for Ordningen af Religionsforholdene i Kongeriget, hvor han »aftrykker vore [grundtvigske] Geistliges tidligere Kraftyttringer, for at se, om de nu, da vi have Religionsfrihed, ville staa ved deres Ord« – nemlig om at træde ud af folkekirken, jfr. P.G. Lindhardt: Et bidrag til Indre Missions ældste historie, Fra Holbæk Amt, 1952, 9, og Grundtvigs polemik mod Knudsen i Dansk Kirketidende. 2/12-1855.
 5. *N.G. Blædel* (1816-79), præst ved Almindeligt Hospital 1849, res. kap. ved Garnisons kirke 1853, sognepræst sst. 1859. Blædel var Københavns førende vækkelsesprædikant og en af ophavsmændene til hovedstadens særlige form for Indre Mission.
 6. 1853 havde J.C. Lindberg afsluttet sin oversættelse af Det gamle Testamente; 1856 fulgte oversættelsen af Det nye Testamente.
 7. De to frøkener Pingel var vistnok medlemmer af Blædels menighed, men nu trådt over til Grunnets.
 8. *P.O. Boisen* (1815-62), Grundtvigs svigersøn og fra 1854 hans kapellan.
 9. *P. Chr. Kierkegaard* (1805-88), sognepræst til Pedersborg-Kindertofte 1842, biskop over Ålborg stift 1856-75. Om P. Chr. Kierkegaards forgæves forsøg på at komme på talefod med sin broder på dennes dødsleje, se Weltzer: a.s. 265ff.
 10. *E.F. Boesen* (1812-81), 1849 res. kap i Horsens, 1861 sognepræst sst., 1863-77 stiftsprovst i Århus.
 11. Om Boesens sidste samtaler med Kierkegaard, se Søren Kierkegaard: Efterladte Papirer 1854-55, udg. af H. Gottsched 1881, 593ff., jfr. Carl Koch: Søren Kierkegaard og Emil Boesen, 1901, især 35 ff. Også Boesen fortæller om »en Lamhed i Underkroppen«, men har ikke den af Larsen gengivne replik om det endte dagværk, derimod nok »bed for mig, at det snart maa være forbi«.